

13. Яремчук І.Г. Економіка природокористування : [навчальний посібник] / Яремчук І.Г. – К. : Просвіта. – 2000. – 429 с.

Надійшла 11.12.2011; рецензент: д. е. н. Нижник М. В.

УДК 338;69.003

Н. М. КРАУС, Ю. М. БІБЕН

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

КЛАСТЕРНА СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ НА МІКРОРІВНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Обґрунтована доцільність формування будівельного кластеру з метою виходу з кризових умов господарювання на прикладі будівельного комплексу Полтавського регіону. Сформовані напрямки його ефективного розвитку. Визначені умови, завдання і перспективи створення такого роду структури у будівельному комплексі регіону.

The expediency of formation of building cluster to help building complex of Poltava region get out of crisis conditions and efficiently develop in future is grounded. The conditions, problems and prospects for formation of such structure in regional building complex are determined.

Ключові слова: кластер, будівельний кластер, формування будівельних кластерів, ефективний розвиток, будівельний комплекс.

Постановка проблеми. Сьогодні перевага в конкурентній боротьбі визначається не рівнем запасів природних ресурсів, ні потужністю фінансового капіталу, а тим як держава забезпечить якнайповніший прояв професійних здібностей своїх громадян, які зуміють перевершити інших в освоєнні нових знань і практичних досягнень, трансформації їх в найсучасніші технології і продукцію. Тому питанню інноваційного розвитку підприємств необхідно приділяти все більш уваги, так як тільки через такий розвиток можливе досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Будівельний комплекс є однією з найважливіших складових економіки країни, ефективне функціонування якого є передумовою перспективного розвитку народного господарства в цілому. Кризові тенденції в світовій та вітчизняній економіці значно сповільнили розвиток будівництва. Згідно з даними Держкомстату [1] обсяг виконаних будівельних робіт по Україні за січень-грудень 2010 року становить лише 49,6% від показників попереднього років. Критична ситуація склалась і на рівні регіонів, зокрема і в Полтавській області. Встановлено, що основними чинниками уповільнення динаміки розвитку будівельного комплексу в регіоні є прояви загальнодержавної економічної кризи. До них належать суттєві валютні коливання, криза ліквідності банківських установ, скорочення внутрішнього платоспроможного попиту. Забезпечення виходу будівельного комплексу з кризових умов господарювання та перспективного розвитку можливе при впровадженні нових форм взаємовідносин підприємств галузі, влади, громадськості, науково-освітніх установ, зокрема, в якості будівельних кластерів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням формування та розвитку кластерних систем у будівельному комплексі займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Войнаренко [2, С. 24], А. Воронін [3, с. 36], М. Малий, А. Маршалл [4], М. Портер [5], С. Моїсеєнко [6], В. Демідіон, І. Огородник, Т. Шиндіна [7]. Проте, додаткових досліджень потребує визначення поняття будівельного кластера та умов доцільності його формування в межах регіону.

Метою даного дослідження є обґрунтування доцільності формування будівельного кластера на мікрорівні та дослідження можливостей формування такого роду структури в межах регіону.

Основний матеріал дослідження. Зародження теорії кластерів в економічній науці знаходить своє відображення ще в кінці XIX ст. в ідеях А. Маршалла стосовно „локалізованої промисловості” – концентрації спеціалізованих галузей на окремих територіях [4].

Детально кластери були вивчені М. Портером у 80-х роках XX століття. М. Портер визначає поняття кластера як групу географічно близьких взаємопов'язаних компаній і зв'язаних з ними організацій, що функціонують в певній сфері і характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюваністю один одного. Автор характеризує кластер як нову модель об'єднання підприємств, що дозволяє отримати конкурентні переваги від сукупності таких чинників як географічне положення, взаємодія, спеціалізація, інновація. За словами М. Портера: „Кластери краще ніж галузі використовують важливі зв'язки, взаємодоповнюваність галузей, поширення технологій, досвіду, інформації, маркетинг. Бачення ситуації через галузь чи вузький сектор має тенденцію деформувати конкуренцію, в той час як підхід з позиції кластера фокусує на посиленні конкуренції” [5, с. 265].

Беручи за основу класичні ознаки кластера за М. Портером, ми можемо говорити про кластер як групу географічно локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, вузів та інших організацій, що взаємодоповнюють один одного і підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому. Іншими словами, кластер – група організацій (компаній, підприємств, об'єктів інфраструктури, науково-

дослідних інститутів, вузів тощо), пов'язаних відносинами територіальної близькості й функціональної залежності сфері виробництва продукції, її реалізації й споживання ресурсів.

Інноваційний кластер формує певну систему поширення нових знань і технологій, забезпечує прискорення процесу трансформації винаходів в інновації, а інновацій – у конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між всіма його учасниками. Виникнення таких кластерів – закономірний процес при наявності спільної наукової та виробничої бази. Кластер включає в себе компанії, які і кооперуються, і конкурують один з одним. В якості основних характеристик інноваційних кластерів можна визначити наступне:

- географічна концентрація (близько розташовані фірми залучають один одного можливістю заощаджувати на швидкій економічній взаємодії, обмін соціальним капіталом і процеси навчання);
- загальне соціально-економічне середовище;
- спеціалізація (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності, до якої всі учасники, або актори, мають відношення);
- множинність економічних агентів (кластери і їх діяльність охоплюють не тільки фірми, що входять в кластер, а й громадські організації, академії, фінансових посередників, інститути, що сприяють кооперації тощо);
- множинність прямих та зворотних зв'язків між економічними агентами (кластери представляють собою складну систему, елементи якої поєднуються прямими і зворотними зв'язками: матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками);
- конкуренція та співробітництво (як основні види взаємодій між фірмами-членами кластеру, які притаманні їм в рівній мірі);
- досягнення необхідної критичної маси в розмірі кластера для отримання ефектів внутрішньої динаміки розвитку;
- життєвий цикл кластерів (вони розраховані на довгострокову перспективу);
- залучення в інноваційний процес (фірми і підприємства, що входять до складу кластера, зазвичай включені в процеси технологічних, продуктових, ринкових та (або) організаційних інновацій);
- кластерна форма організації призводить до створення особливої форми інновації – “сукупного інноваційного продукту”.

За останні десятиліття ідея створення кластерів знайшла своє застосування фактично в усіх країнах світу, враховуючи не лише країни Євросоюзу, США, Японію, а й Південної Америки, Східної Європи, Африки. На сьогодні кластерна модель є однією з найефективніших форм досягнення конкурентних переваг.

Аналіз наукової літератури дозволив виявити деякі відмінності у трактуванні поняття „будівельний кластер”. Згідно з Моїсеєнко Є.С., кластер в будівельному комплексі – це група географічно взаємозв'язано розміщених взаємодіючих будівельних підприємств та зв'язаних з ними комерційних організацій, що діють в будівельному комплексі та випускають конкурентоспроможну продукцію [6, с. 20]. В цьому означенні автором не вказано місце влади та громадськості як важливих складових кластера.

Шиндіна Т.А. визначає будівельний кластер як тимчасову структуру функціональних учасників будівельного бізнесу, в рамках якої діють життєздатні сконцентровані навколо виробничо-територіального „ядра” утворення, що володіють здатністю в рамках єдиного простору отримувати ефект від масштабу спільної економічної діяльності у відповідності з загальною ідеєю і проектними цілями. Автор зосереджує увагу на обов'язковій наявності в структурі будівельного кластера ядра, навколо якого і утворюються на основі побудови міжфірмових взаємовідносин різні об'єднання [7, с. 23].

В контексті нашого дослідження визначимо будівельний кластер в рамках регіону як просторово локалізованого об'єднання учасників інвестиційно-будівельного процесу, підприємств промисловості будівельних матеріалів та інших суміжних з будівництвом галузей, науково-дослідних інститутів, освітніх закладів, банківських та інших кредитних установ, громадських організацій, органів місцевої влади з метою підвищення рівня конкурентоспроможності будівельної продукції та зростання економіки регіону в цілому.

Ефективне функціонування кластерних структур в будівництві залежить від ряду чинників, до основних з яких належать розвиток будівництва в даному регіоні, наявність попиту на будівельну продукцію, ініціатива керівників підприємств будівельного комплексу та владних структур стосовно пошуку нових форм співпраці, рівень економічної стійкості, стабільності та надійності функціонування підприємств будівельного комплексу, наявність підприємств-лідерів, які б могли сформувати ядро будівельного кластера, наявність і концентрація трудових ресурсів, кадровий потенціал діючих підприємств будівельного комплексу, наявність освітніх закладів відповідного профілю, інвестиційна привабливість регіону, рівень розвитку промисловості, соціальної сфери тощо.

Основним принципом формування інноваційного кластера є вибір пріоритетних напрямків науково-технічного й технологічного розвитку економіки території з урахуванням її наукового й інноваційного потенціалу. Модель регіональної інноваційної системи на основі кластерів дозволяє створити умови для щонайефективнішої інтеграції реального, фінансового та наукового секторів соціально-економічної системи. Основною перевагою кластерного підходу в цьому контексті є те, що він дозволяє ефективно використати інноваційний потенціал регіонів, стимулюють розвиток малого підприємництва, що, в свою чергу, забезпечує підвищення рівня життя населення.

Дослідження стану та перспектив розвитку промисловості будівельних матеріалів та будівництва Полтавської області показали доцільність формування в межах області будівельного кластера. Перспективи

створення такої структури обумовлюються рядом причин:

1. Наявність високоякісної доступної сировини для виробництва будівельних матеріалів.
2. Значний імпорт продукції промисловості будівельних матеріалів із сусідніх областей та з інших країн. Формування будівельного кластера в межах області дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників будівельних матеріалів, сформувавши чіткі взаємовідносини в зв'язках постачальників та будівельних підприємств, дозволить впроваджувати інновації у виробництво на основі енергоефективних технологій.
3. Високі ціни на житло. Використання власних сировинних ресурсів, географічна концентрація виробництва дозволить зменшити собівартість будівництва та підвищити його якісні характеристики.
4. Наявність мережі вищих навчальних закладів і професійно-технічних училищ з випуску фахівців будівельних спеціальностей.
5. Обмеження іпотечного кредитування та відсутність у будівельних підприємств належного фінансування для реалізації будівельних проектів. Саме формування будівельних кластерів є одним з інструментів виходу будівельної галузі з кризового стану. Оскільки кластер передбачає співпрацю як постачальників, виробників, споживачів, так і структур банківського сектору, влади та громадськості. Завдяки наявності синергетичного ефекту така форма взаємовідносин дозволяє значно краще акумулювати інвестиційні потоки та створювати сприятливе середовище для реалізації будівельних проектів.

Так як ми визначили доцільність формування будівельного кластера в Полтавському регіоні, пропонуємо розглянути модель створення будівельного кластеру (рис. 1).

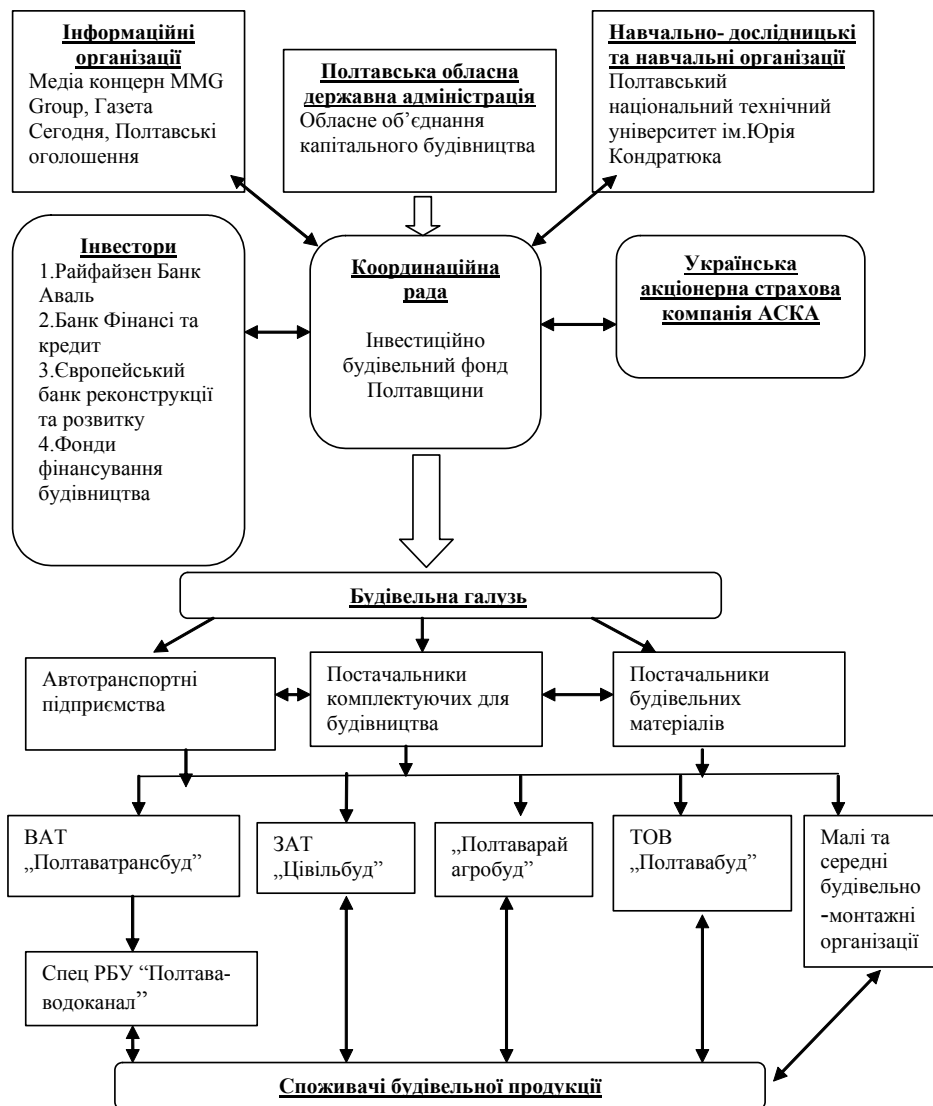

Рис. 1. Модель будівельного кластеру Полтавського регіону

Як видно з рис. 1, у будівельний кластер Полтавського регіону повинні входити всі учасники інвестиційно-будівельного комплексу. Серед інвестиційно-будівельних компаній, які на нашу думку, повинні увійти в кластер повинні бути, по-перше, крупні будівельно-монтажні організації, які мають досвід, репутацію та отримують стабільний великий прибуток, наприклад, в Полтавській області до таких можна

віднести ВАТ „Полтаватрансбуд”, ЗАТ „Цівільбуд”, Полтаварайгробуд, ТОВ „Полтавабуд”, Спец РБУ „Полтава-водоканал”, ВАТ „Полтавський ДБК” та інші інвестиційно-будівельні організації, які представляють собою корпорації і вже включають постачальників, банки, підрядників та інші організації.

Також до виконання проєктів активно залучаються малі та середні будівельно-монтажні організації (підрядники, субпідрядники). Отже, можна включити до кластеру 2–3 великих інвестиційно-будівельних компаній, кожна з яких буде направлена на виконання окремих великих проєктів. Які саме малі та середні будівельно-монтажні організації Полтавської області ввійдуть у кластер повинна вирішити Координаційна рада, створена з учасників кластеру.

Отже, економічний ефект від взаємодії малих і великих підприємств у рамках кластеру обумовлений:

- 1) виробничо-будівельною кооперацією, що дозволяє ефективно використати сукупний потенціал мережних партнерів;
- 2) зниженням витрат на модернізацію будівельної продукції шляхом передачі частини робіт партнерам, що спеціалізуються в конкретних видах діяльності;
- 3) підвищенням ефективності процесу забезпечення будівельного виробництва сировиною, матеріалами, деталями, конструкціями на основі встановлення довгострокових партнерських зв'язків;
- 4) підвищенням ефективності виконання окремих управлінських функцій за рахунок подолу праці, спеціалізації, залучення спеціалізованих організацій будівельного профілю;
- 5) підвищенням надійності мережних партнерів в інвестиційно-фінансовою кооперацією;
- 6) більш ефективним характером колективних інновацій у наукомістких галузях при вертикальній інтеграції й горизонтальній кооперації при аутсорсингу;
- 7) збільшенням потенційного ринку інжинірингових і консалтингових послуг, у тому числі для малих підприємств, за рахунок впровадження субконтрактингу при виконанні комплексних проєктів і програм;
- 8) розширенням доступу до інформації про потреби ринку й просування продукції й послуг малого бізнесу на ринок великих підприємств;
- 9) підвищенням можливості підприємств, у тому числі малих, до залучення інвестицій і грантів;
- 10) більш ефективною системою виходу на закордонних партнерів і нові ринки.

Висновки. В результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що для виходу будівельного комплексу Полтавської області з кризових умов, відновлення та подальшого зростання обсягів будівництва, розвитку підприємств промисловості будівельних матеріалів перспективним є формування будівельного кластера. Кластери утворені на регіональному рівні є досить позитивним явищем, вони не тільки підвищують економічний стан регіону, але й впливають на покращення якості та рівня життя населення, збільшують конкурентоздатність громади, раціонально використовують місцеві ресурси розвитку, призводять до зростання регіонального продукту.

Література

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Войнаренко М.П. Кластерные модели объединения предприятий в Украине / М.П. Войнаренко // Экономическое возрождение России. – 2009. – № 2 (12). – 74 с.
3. Воронин А.В. Теория и методология стратегического управления инвестиционно-строительным комплексом региона в условиях конкурентной среды : автореф. дис. на получение науч. степени док-а экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (строительство)»; региональная экономика / Воронин А.В. – СПб, 2010. – 37 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 6 книгах [Электронный ресурс] / Маршалл А. – Книга 4. Факторы производства. Земля, труд, капитал и организация. – Режим доступа : http://www.gumfak.ru/econom_html/marshall/content.shtml.
5. Портер Майкл Э. Конкуренция / Портер Майкл Э ; пер. с англ. – М. : Издат. дом “Вильямс”, 2009. – 608 с.
6. Моисеенко Е.С. Управление строительным комплексом субъекта российской федерации как экономической системой : автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством» / Е.С. Моисеенко. – Саратов, 2007. – 23 с.
7. Шиндина Т.А. Методологические основы развития строительного комплекса и оценки межфирменных взаимоотношений : автореф. дис. на получение науч. степени док-а экономических наук : 08.00.05 [Электронный ресурс] / Шиндина Татьяна Александровна. – М., 2008. – 42 с.

Надійшла 07.12.2011; рецензент: д. е. н. Шевченко А. Ф.